

مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی

در حقوق ایران و فرانسه

تألیف:

بهدی عبدی

کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم شناسی
واحد علوم تحقیقات تهران - خراسان رضوی

مجمع علمی و فرهنگی مجید

عنوان قراردادی	ایران، قوانین و احکام
	فرانسه، قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور	مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در حقوق ایران و فرانسه / مهدی عبدی
مشخصات نشر	تهران: مجد، ۱۳۹۴
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۳۶۶-۰
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه
موضوع	مسئولیت جزائی -- ایران
موضوع	مسئولیت جزائی -- فرانسه
موضوع	حقوق تطبیقی
رده بندی کنگره	۱۳۹۴ م ۲۵/ع KMJ۳۸۷۸
رده بندی دیویی	۳۴۵/۰۴۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۳۳۳۶۱۲۱

هرگونه تکثیر کامل یا قسمتی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
میراثد تخلف را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی

در حقوق ایران و فرانسه

تألیف: مهدی عبدی

انتشارات مجد

چاپ اول: ۱۳۹۴ تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصراً «مجد» است.

دفتر مرکزی:

تهران، خیابان ۱۲ فروردین، تقاطع خیابان وحید نظری، پلاک ۱۰۸

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۹۶۳۳۸۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۳۶۶-۰

ISBN: 978-600-193-366-0

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل نعلبر، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم، تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۸

شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، تقاطع شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷، تلفن: ۶۶۴۸۸۷۴

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw92@gmail.com

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۰۲۱۶۶۴۹۰۹۹۸
فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید مبرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می‌شود.

فهرست مطالب

۹.....	پیش گفتار
۱۱.....	مقدمه

بخش اول: بررسی نظری مسؤولیت کیفری اشخاص حقوقی در حقوق

۱۵.....	ایران و فرانسه
۱۸.....	فصل اول: تاریخچه و مبانی مسؤولیت کیفری اشخاص حقوقی
۱۸...	گفتار اول: تاریخچه و تحولات تاریخی مسؤولیت کیفری اشخاص حقوقی
	مبحث اول: تحولات تاریخی مسؤولیت کیفری اشخاص حقوقی در
۱۹.....	حقوق ایران
	مبحث دوم: تحولات تاریخی مسؤولیت کیفری اشخاص حقوقی در
۲۹.....	حقوق فرانسه
۳۵.....	* گفتار دوم: مبانی نظری مسؤولیت کیفری اشخاص حقوقی
۳۵.....	مبحث اول: نظریه و دلایل مخالفان مسؤولیت کیفری اشخاص حقوقی
۴۰.....	مبحث دوم: نظریه و دلایل موافقان مسؤولیت کیفری اشخاص حقوقی
۴۶.....	فصل دوم: مبانی حقوقی مسؤولیت کیفری اشخاص حقوقی
۴۶.....	گفتار اول: تعریف شخص و شخصیت حقوقی
۴۹.....	گفتار دوم: مسؤولیت کیفری و تفاوت آن با مسؤولیت مدنی
۵۳.....	گفتار سوم: ماهیت اشخاص حقوقی
۵۴.....	مبحث اول: نظریه فرضی بودن شخصیت حقوقی اشخاص حقوقی
۵۶.....	مبحث دوم: نظریه واقعی بودن شخصیت حقوقی اشخاص حقوقی
۵۸.....	مبحث سوم: نظریه اعتباری
۶۲.....	مبحث چهارم: تشریفات قانونی ثبت اشخاص حقوقی
۷۰.....	گفتار چهارم: ضرورت و توجیه مسؤولیت کیفری اشخاص حقوقی

بخش دوم: بررسی عملی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در حقوق

ایران و فرانسه ۷۵

فصل اول: شرایط و قلمرو مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی ۷۸

گفتار اول: شرایط قانونی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی ۷۸

گفتار دوم: شرایط حقوقی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی ۸۶

مبحث اول: ارکان جرم اشخاص حقوقی ۸۶

بند اول: رکن قانونی ۸۷

بند دوم: رکن مادی ۹۰

بند سوم: رکن معنوی ۹۲

مبحث دوم: چگونگی رفتار مجرمانه اشخاص حقوقی در جرم اشخاص

حقوقی ۹۵

بند اول: مباشرت در جرم اشخاص حقوقی ۹۵

بند دوم: مشارکت در جرم اشخاص حقوقی ۱۰۰

بند سوم: معاونت در جرم اشخاص حقوقی ۱۰۴

مبحث سوم: آیین رسیدگی به جرایم اشخاص حقوقی ۱۰۶

گفتار سوم: قلمرو مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی ۱۱۱

مبحث اول: قلمرو مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی حقوق عمومی ۱۱۴

مبحث دوم: قلمرو مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی حقوق خصوصی ۱۲۳

مبحث سوم: جرایم اشخاص حقوقی در قلمرو زمان و مکان ۱۲۸

بند اول: جرایم ارتكابی حین تشکیل (قبل از ثبت) ۱۲۹

بند دوم: جرایم ارتكابی بعد از انحلال (در مدت تصفیه) ۱۳۲

بند سوم: قلمرو مکانی جرایم اشخاص حقوقی ۱۳۶

فصل دوم: اقسام ضمانت اجرا در مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی ۱۳۹

گفتار اول: ضمانت اجرای مالی ۱۴۱

مبحث اول: جزای نقدی ۱۴۱

مبحث دوم: مصادره اموال ۱۴۶

مبحث سوم: اشخاص حقوقی و امکان محکومیت به پرداخت دیه ۱۵۰

گفتار دوم: مجازاتهای سلب کننده و محدود کننده حقوق ۱۵۵

۱۵۶	مبحث اول: انحلال
۱۵۸	مبحث دوم: تعطیلی موقت یا دائم
۱۶۰	مبحث سوم: انتشار حکم محکومیت به وسیله رسانه ها
۱۶۳	مبحث چهارم: ممنوعیت از انجام فعالیتهای شغلی و اجتماعی
۱۶۵	مبحث پنجم: ممنوعیت از دعوت عمومی برای سرمایه گذاری
۱۶۷	مبحث ششم: تحت مراقبت قضایی قرار دادن شخص حقوقی
۱۶۸	مبحث هفتم: ممنوعیت از اصدار اسناد تجاری
۱۷۰	مبحث هشتم: اخراج از بازارهای عمومی
۱۷۱	نتیجه گیری
۱۸۳	فهرست منابع و مآخذ

پیش گفتار

همچنان که در جوامع بشری مسئله جرایم و مسئولیت کیفری اشخاص حقیقی مورد توجه قرار می گیرد، امروزه با گسترش جوامع و به وجود آمدن انواع مختلف اشخاص حقوقی و نقشی که این اشخاص در زندگی بشری پیدا نموده اند، این اشخاص نیز می توانند با سوء استفاده از موقعیت خود به طرق گوناگون مرتکب جرم شوند و این مسئله که اشخاص حقوقی را نیز می توان از نظر کیفری مسئول دانست مورد توجه قرار گرفت.

در ایران تا قبل از تصویب قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مسئله مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی به رسمیت شناخته نشده بود؛ البته لازم به ذکر است که تا قبل از این مجازات کردن اشخاص حقوقی در ایران بی سابقه نبوده است و قانون گذار در مواردی بدون به رسمیت شناختن مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی برای بعضی از اشخاص حقوقی و در مورد برخی از جرایمشان مجازات هایی تعیین نموده بود.

کشور فرانسه از جمله کشورهایی می باشد که این مسئولیت را حدود ۲۰ سال است که وارد قوانین جزایی خود نموده است. در این کتاب این نهاد نویای حقوق کیفری در ایران در کنار کشور دارای سابقه ای همچون فرانسه بررسی می شود.

در واقع می توان گفت این پژوهش، اولین کتابی است که در ایران، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی را به طور کامل و جامع مورد بررسی قرار می دهد و ویژگی خاص تر آن، تطبیق با کشور فرانسه می باشد و تجربیات این کشور نیز مورد بررسی قرار گرفته است؛ ولی مؤلف آن هرگز ادعا ندارد که این کتاب در نوع خود جامعترین و بهترین نیز خواهد بود؛ زیرا همانطور که میدانیم دامنه علوم و فنون مختلف، خصوصاً علوم جزایی، روز به روز در حال گسترش است، به نحوی که در همه کشورها همه ساله ده ها کتاب در این رشته از علوم

منتشر و ضمن آن، تئوری‌ها و نظرات جدید از طرف مؤلفین و محققین کیفری به اهل علم و دانش عرضه می‌گردد. همچنین به هیچ وجه ادعا نمی‌شود که این تألیف عاری از عیب و نقص علمی و یا نگارشی خواهد بود. بدین لحاظ از کلیه سروران و همکاران عزیز و خوانندگان محترم تقاضا دارم که در صورت یافتن لغزش از هر قبیل و یا داشتن نظرات اصلاحی، برای بهبود کیفیت و عرضه مطالب، بر نویسنده منت گذاشته و مراتب را اطلاع دهند تا در چاپ بعدی به اصلاح و تجدید نظر توفیق یابد.

البته تألیف این کتاب پایان کار در این زمینه نیست، چرا که با توجه به جدیدالتصویب بودن قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲) طبیعتاً رویه‌ای واحد در میان محاکم حاکم نیست و با ایجاد رویه قضایی در این باب می‌توان این کار را کامل‌تر نمود، که امید است خداوند متعال این توفیق را به اینجانب عطا فرماید.

در پایان لازم می‌دانم از دو استاد فرزانه و بزرگوار، جناب آقای دکتر حمیدرضا میرزاجانی و جناب آقای دکتر محمد بهروزیه که در این نگارش بنده را یاری نمودند تشکر نمایم.

مهدی عبدی

Law.mahdiabdi@gmail.com

مقدمه

گذری بر سیر تحولات تاریخی حقوق کیفری مبین این است که عمل مجرمانه که پدیده‌ای ضد اجتماعی می‌باشد از همان بدو پیدایش اجتماع بشری وجود داشته است؛ همراه با گسترش جوامع این اعمال روبه افزایش نهاده و تنوع و گستردگی قابل توجهی در مورد اعمال مجرمانه به وجود آمده است. گذشت زمانی که تنها جرایم جنسی و قتل از مهمترین جرایم به شمار می‌آمدند. مرتکبین جرایم نیز تغییر پیدا کردند، دیگر تنها اشخاص حقیقی که دارای جسم، دست، پا، رگ و پوست ... می‌باشند به تنهایی در اجتماع مرتکب جرم نمی‌شوند. اشخاص حقوقی که فاقد این خصوصیات می‌باشند نیز می‌توانند مرتکب جرم شوند و از نظر کیفری مسئول شناخته شوند. به دنبال پیشرفت جوامع و به وجود آمدن مفهوم مالکیت، جوامع انسانی توسعه و تکامل پیدا نمودند و اشخاص حقوقی اهمیت روزافزونی در مسایل اجتماعی کسب کردند. مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی به دلیل نقش عمده‌ای که این شخصیت‌ها در قلمروهای مختلف اقتصادی، تجاری، بازرگانی، تولیدی و صنعتی دارند، موضوعی محلی و مربوط به یک جامعه معین نیست. امروزه در همه کشورها و در گوشه و کنار جهان این موضوع به صورت جدی مطرح است.

اشخاص حقوقی با سوء استفاده از موقعیت خود به طرق گوناگون از طریق کلاهبرداری، خیانت در امانت، ورشکستگی به تقلب و تقصیر، نقض مقررات مالیاتی و مقررات رقابت و... اموال و وجوه دیگر اشخاص را به تاراج می‌برند، یا منافع طلبکاران و سهامداران را در معرض تضییع قرار می‌دهند و باعث اخلال در نظم عمومی و رقابت سالم اقتصادی می‌شوند. بر همین اساس این ایده شکل گرفت که سیاست دفاع اجتماعی اقتضاء کند که در مقابل کنش‌های شدیداً مخالف نظم اجتماعی این اشخاص، از واکنش‌های کیفری استفاده شود. اما همواره در اعمال این سیاست‌ها و پذیرش مسئولیت کیفری برای اشخاص

حقوقی تردید وجود داشته، و همواره در این زمینه در میان محافل و مجامع حقوقی بحث بر سر پذیرش و یا عدم پذیرش مسئولیت کیفری این اشخاص وجود داشته است. بنابراین درخصوص مسئول شناختن اشخاص حقوقی مدت-ها توافق عامی بین حقوق دانان وجود نداشته است. طرح اشکالاتی نسبت به عدم پذیرش مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی از قبیل عدم امکان تحمیل برخی از مجازات‌ها، عدم نیل به اهداف مجازات‌ها، نقض اصل شخصی بودن مجازات‌ها، عدم وجود عنصر روانی جرم و... توسط اشخاص حقوقی، موجب تردید در پذیرش مسئولیت کیفری این اشخاص شده بود. اما به تدریج این تفکرات روبرو دگرگونی نهاد و به ایرادات فوق پاسخ‌های مناسب و علمی داده شد. که باعث شد به تدریج عقاید به سمت پذیرش مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی گام نهد و امروزه اکثر کشورهای دنیا این مسئولیت را در بین قوانین خود جای داده‌اند و آن را به رسمیت شناخته‌اند.

اصل پذیرش مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی از سال ۱۹۹۲ وارد حقوق فرانسه شد. قانون جزای فرانسه از جمله کشورهای دارای سابقه طولانی-حدوداً ۲۰ سال- در زمینه مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی می‌باشد. این مسئولیت در قانون ۲۱ ژوئیه ۱۹۹۲ به تصویب رسید و از اول مارس ۱۹۹۴ به مرحله اجرا گذارده شد. اما از ابتدا این مسئولیت به طور مطلق برای تمام جرایم ارتكابی از سوی اشخاص حقوقی پذیرفته نشده بود، و هدف این بوده که این مسئولیت به تدریج وارد قوانین جزایی شود. ماده ۲-۱۲۱ قانون جزای فرانسه که توسط قانون ۹ مارس ۲۰۰۴ اصلاح شد، چنین پیش بینی می‌کند که: « اشخاص حقوقی به استثناء دولت، در مواردی که در قانون و مقررات پیش بینی می‌کند، به تفضیل مذکور در مواد ۴-۱۲۱ تا ۷-۱۲۱ از نظر کیفری مسئول جرایمی هستند که توسط ارگان یا نمایندگانشان به حساب آنها مرتکب می‌شوند.» مشاهده می‌شود که بعد از گذشت حدود ۱۲ سال یعنی از سال ۱۹۹۲ این مسئولیت به صورت محدود پذیرفته شده بود و در نهایت از سال ۲۰۰۴ به طور عام در فرانسه مورد پذیرش قرار گرفت.

تعیین مجازات و مسئول قلمداد نمودن اشخاص حقوقی در حقوق ایران نیز بی سابقه نبوده است؛ در قوانین بعضاً پراکنده قبل و بعد از انقلاب اسلامی مشاهده می‌شود که بدون به رسمیت شناختن این مسئولیت، برای اشخاص حقوقی مجازات‌هایی در نظر گرفته شده بود. اما بعد از تصویب قانون مجازات اسلامی جدید، مصوب ۱۳۹۲ مسأله مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی به صورت رسمی در ایران مورد پذیرش قرار گرفت، و از همان ابتدا در مورد تمام جرایم ارتكابی توسط اشخاص حقوقی پذیرفته شد. در حال حاضر کشور ما نیز مانند کشور فرانسه دارای مسئولیت کیفری برای اشخاص حقوقی، در کنار اشخاص حقیقی می‌باشد. مطابق ماده ۱۴۳ قانون فوق‌الذکر: «در مسئولیت کیفری اصل بر مسئولیت شخص حقیقی است و شخص حقوقی در صورتی دارای مسئولیت کیفری است که نماینده قانونی شخص حقوقی به نام یا در راستای منافع آن مرتکب جرم شود. مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی مانع از مسئولیت اشخاص حقیقی مرتکب جرم نیست.»

مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در ایران از این جهت قابل بررسی می‌باشد که، این نهاد نوپای حقوق کیفری، سابقه‌ای در قوانین ما ندارد و به تبع آن رویه‌ای نیز در بین دادگاه‌ها وجود ندارد. تالیف جامعی نیز تا به امروز در این زمینه نگاشته نشده است. به طوری که تا به حال کتابی در ایران که بطور مختص به مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی پرداخته باشد تالیف نشده، و فقط یک یا دو پایان‌نامه در این مورد دفاع شده که اکثراً قدیمی می‌باشند و با توجه به قانون مجازات اسلامی جدید نمی‌توانند حق مطلب را ادا کنند؛ به همین دلیل امکان استفاده از آنها در این پژوهش میسر نشد. البته کتابی توسط دکتر فرج‌اللهی تحت عنوان مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در حقوق فرانسه به نگارش درآمده است، که بعنوان یکی از منابع اصلی این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است. در واقع مشکل اصلی بر سر راه این پژوهش عدم وجود رویه قضایی و کمبود یا به تعبیر بهتر نبود منابع می‌باشد. اصولاً مطالعه تطبیقی از این نظر قابل اهمیت می‌باشد که خلاء و کاستی‌های احتمالی قوانین مورد مطالعه کشف می‌شود. با

۱۲ □ مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در حقوق ایران و فرانسه

توجه به اینکه این تجربه قانون‌گذاری سالها پیش در کشور فرانسه انجام شده، می‌توانیم در کشور ما از تجربه کشور فرانسه استفاده کنیم، تا با توجه به جرم‌انگاری این مسئولیت در قانون جدید قانون مجازات اسلامی به بررسی خلاء‌های احتمالی این قانون و نقاط قوت و ضعف آن دست یابیم.

در این کتاب سعی بر این می‌شود که ضمن مطالعه تطبیقی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی بین حقوق ایران و فرانسه؛ به مقایسه میان قواعد حقوقی بین دو کشور پرداخته شود، تا شباهت‌ها و تفاوت‌های قوانین کیفری دو کشور در باب مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی مورد بررسی قرار گیرد.

www.ketab.ir